

PRANCŪZŲ KARYBOS ĮTAKA LIUNEVILIO IR VARŠUVOS KADETŲ MOKYKLOSE LIETUVOS DIDŽIOSIOS KUNIGAIKŠTYTĖS BAJORAMS

Arnaud Parent

Mykolo Romerio universitetas

ĮVADAS

XVIII a. Europoje, siekiant pagerinti karininkų rengimą, buvo įkurta nemažai kadetų mokyklų. Abiejų Tautų Respublikoje jau seniai buvo galvojama apie tokios mokyklos steigimą. Dar XVI a. veikale *Apie Respublikos patobulinimą (Commentariorum de Republica emendanda)*¹ Andžėjus Modževskis (*Andrzej Modrzewski*)² rašė, kad būtina rengti jaunuolius kario karjerai. O 1594 m. Juozapas Vereščinskis (*Józef Wereszczyński*), Kijevo vyskupas, rekomendavo įkurti mokyklą jauniems bajorams (*collegium rycerskie*)³. Taip pat verta atkreipti dėmesį į tai, kad 1573 m. išrinkus Henriką Valua (*Henri Valois*) Abiejų Tautų Respublikos valdovu, viena iš nustatytų *Pactos conventos*⁴ sąlygų buvo išipareigojimas nemokamai mokytis Prancūzijoje šimtą Respublikos bajorų⁵.

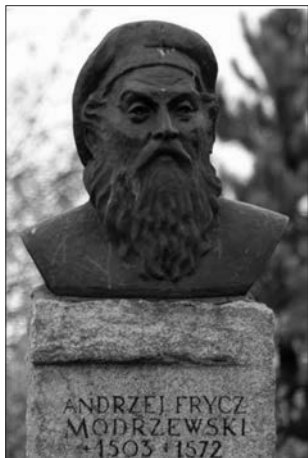
¹ Modrzewski A., *Rozważań o poprawie Rzeczypospolitej ksiąg pięć*, Krokuva, 1551.

² Andžėjus Modževskis, ekonomistas, politikas, teologas (1503–1572). Žr.: *Polski słownik biograficzny*, t. XXI/3, z. 90, p. 538–543.

³ *Publika... tak z strony fundowania szkoły rycerskiej synom koronnym na Ukrainie, jako też Krzyżakom według reguły maltańskiej, Krakow, 1594.*

⁴ *Pacta conventa* XVI–XVIII a. Lenkijos karaliui ir LDK bajorų keliamos išrinkimo sąlygos (nuo 1573) – Lietuvos ir Lenkijos valstybės bajorų ir jos valdovo formali sutartis, sudaroma raštu tarpuvaldžiu, kai vienam valdovui mirus buvo renkamas kitas. Valdovo priesaika, patvirtinta *Pacta conventa*, buvo laikoma pagrindiniu valstybės teisės aktu, vienu iš pagrindinių valstybės santvarkos ramsčių. Žr.: *Lietuvių enciklopedija*, t. XX, p. 317.

⁵ de Noailles E., *Henri de valois et la Pologne en 1572*, Paris, t. II, 1867, p. 332.

Andžejaus Modževskio paminklas

Abiejų Tautų Respublikos bajorams buvo įkurtos Liunevilio (*Lunéville*, miestas Lotaringijos hercogystėje) ir Varšuvos mokyklos. Jose studijavo ir Lietuvos bajorai, o dėstė įvairių tautybių dėstytojai, tarp jų – nemažai prancūzų⁶.

Šiame straipsnyje nagrinėjama, kokia buvo šių mokyklų ir jų prancūzų kilmės dėstytojų bei karo meno įtaka būsimiems karininkams lietuviams, siekiama parodyti jų svarbą Lietuvos karininkų lavinimo istorijoje.

Liunevilio mokyklos veikla mažai tyrinėta. Straipsnyje panaudoti duomenys rasti Prancūzijos kariuomenės archyvuose (*Service historique de l'armée de terre* – SHAT) Venseno (*Vincennes*) mieste. O apie Varšuvos mokyklą daugiausiai duomenų yra Čartoriskių (*Czartoryski*) bibliotekoje Krokuvoje ir Valstybiniame istorijos fonde Varšuvoje⁶. Toliau aptariama Liunevilio (I) ir Varšuvos (II) kadetų mokyklų veikla.

---

⁶ Verta priminti, kad ir Lietuvoje veikė kadetų mokyklų: *Vilniaus kadetų korpusas* buvo skirtas besirengiantiems tarnauti kunigaikščiui. Tačiau dėl per mažo kadetų skaičiaus ir finansinių sunkumų 1776 m. mokykla buvo uždaryta. Gardine Lietuvos didžiojo iždininko Antano Tyzenhauzo iniciatyva buvo įkurtas ir 1773–1782 m. veikė kitas kadetų korpusas. Jame mokėsi neturtingų Gardino bajorų sūnūs, rengiami tarnybai ekonomijoje. Žr.: Rakutis V., *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1792)*, Vilnius, 2001, p. 133–134.

I. LIUNEVILIO KADETŲ MOKYKLA

Kadetų mokyklos ištakos

Stanislovas Leščinskis (*Stanisław Leszczyński*, 1677–1766 m.), Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis, 1709 m. dėl savo priešų iš sosto buvo priverstas pasitraukti į Prancūzijos karalystę. Po Augusto II mirties (1733 m. vasario 11 d.) jis slapta nukeliavo į Varšuvą, tikėdamasis vėl tapti Lenkijos ir Lietuvos Valstybės galva. 1733 m. rugsėjo 12 d. S. Leščinskis antrą kartą buvo išrinktas Abiejų Tautų Respublikos valdovu⁷. Tačiau, kaip ir 1709 m., vėl turėjo bėgti. Stanislovas grįžo į Prancūziją, čia iki gyvos galvos buvo paskirtas Baro (*Bar*) ir Lotaringijos (*Lorraine*) kunigaikščiu. Įsikūręs Lotaringijoje, S. Leščinskis Liunevilyje įkūrė Kadetų mokyklą.

Iki atvykstant Stanislovui Leščinskiui Lotaringijos hercogystėje veikė dvi karo mokyklos: Karo akademija (*Académie*), įkurta 1699 m., ir Kadetų kuopa (*Compagnie des cadets*). Karo akademiją Nansi (*Nancy*) mieste buvo įkūręs kunigaikštis Leopoldas. 1709 m. ji buvo perkelta į Liunevilį. Akademijoje karybos mokėsi turtinga Lotaringijos ir užsienio aristokratija. O Kadetų kuopa buvo skirta tik kunigaikščio pavaldiniams rengti. Ji

Stanislovas Leščinskis

⁷ *Polski słownik biograficzny*, t. XLI/4, z. 171, p. 600–612.

veikė kaip nemokama pėstininkų mokykla neturtingiems bajorams. Šios mokyklos kadetai net gaudavo atlygį.

Stanislovas Leščinskis perėmė esamas mokyklas ir įkūrė naują – Kadetų mokyklą (oficialiai pradėjo veikti 1737 m. gegužės 1 d.). *Kadetų bajorų mokykla (Ecole des cadets-gentilhommes)*, arba *Akademija*, buvo įkurdinta Vezouze 'o upės saloje, Liunevilio mieste, tarp Liunevilio pilies ir Karmų priemiesčio (*faubourg des Carmes*)⁸.

Mokyklos dvasia ir tvarka

Įsakymo dėl mokyklos įsteigimo (*Ordonnance*) preambulėje (1738 m. gruodžio 30 d. Liunevilyje) Stanislovas Leščinskis parašė, kad mokyklos tikslas – „parodyti savo tėvynei Lenkijai⁹ ir Lotaringijos kunigaikštystei palankumą parengiant mokyklos auklėtinius taip, kad jie sugebėtų reikšmingai pasitarnauti savo tėvynei tiek patarimais, tiek ginklu“¹⁰.

Į Liunevilio mokyklą bajorai iš Lenkijos ir Lietuvos kartais keliavo jūra iš Gdansko uosto, tačiau dažniausiai važiuodavo į Prancūziją per Vokietijos valstybes. Mokykloje iš pradžių buvo patikrinama atvykusių kadetų kilmė. Toliau jie patekdavo kapitono Hyacinto Viklinskio¹¹ globon. Su kilmingiausiais bajorais Stanislovas Leščinskis siekdavo pats susipažinti, todėl pasikviesdavo juos asmeniškai susitikti.

---

⁸ Durival N., *Mémoire sur la Lorraine et le Barrois*, Nancy, 1753, p. 34.

⁹ Tais laikais dažnai minimas Lenkijos pavadinimas, nors omenyje turima visa Abiejų Tautų Respublika.

¹⁰ « de donner à sa patrie de Pologne et à ses Etats de Lorraine des marques essentielles de sa bienveillance, en faisant élever des sujets qui puissent rendre des services signalés à leur patrie, et par leurs conseils et par leurs armes » ; žr.: Benoît A., *L'école des cadets-gentilshommes du roi de Pologne à Lunéville, 1738–1766*, 1867, p. 4.

¹¹ Hiacintas Viklinskis (*Hyacinthe Wiklinski arba Wichlinski*) – pėstininkų kapitonas, vėliau Prancūzijos kariuomenės pulkininkas, apdovanotas Šv. Liudviko ordinu. Kadetų mokyklos veikimo metais rūpinosi kadetais kaip dalinių majoro padėjėjas (*ayde-major*), vėliau, nuo 1737 m. gegužės 4 d., – kaip kapitonas leitenantas (*capitaine-lieutenant*). Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 157–158; Nida A.-M., *Les aventures d'un voyageur polonais dans l'océan indien et au moyen-orient au XVIIIe siècle. Le manuscrit des voyages de Joseph Maximilien Cajetan de Wiklinski* (pranešimas, skaitytas Lenkijos mokslų akademijos konferencijoje Paryžiuje 2005 m. balandžio 1 d.), p. 3.

Mokslas trukdavo trejus metus, tačiau neretai pasitaikydavo, kad mokiniai (dėl griežtos drausmės reikalavimų ar noro grįžti į gimtinę) išvykdavo atgal, net neišbuvę viso nustatyto laiko. Tačiau kai kurie kadetai likdavo mokykloje ir ilgiau, pavyzdžiui, Juozapas Prozoras (ketverius metus) ir Teodoras Mošzenskis (septynerius). Baigę mokyklą ir siekdami geriau pažinti Prancūziją, kadetai paprastai lankydavosi Paryžiuje, kur bandydavo užmegzti ryšius su vietos aukštuomene¹².

Šio mokyklos kadetais tapti galėjo katalikai, kilę iš Baro, Lotaringijos, Lenkijos arba Lietuvos aukštuomenės¹³. Kadetai privalėjo būti mažiausiai penktoji kilmingos šeimos (iš tėvo pusės) karta. Buvo priimami visiškai sveiki 15–20 m. vyrai. 24 vietos skirtos Lotaringijos ir Baro (po 12 vietų), taip pat 24 – Lenkijos ir Lietuvos (po 12) bajorams, iš kurių turėjo būti sudarytos keturios kuopos¹⁴.

Kadetų rengimui vadovavo vyresnysis kapitonas (*capitaine en chef*), 2 kapitonai leitenantai, majoro padėjėjas (*ayde-major*), vėliavininkas (*enseigne*), 8 puskarininkiai (4 *brigadiers* ir 4 *sous-brigadiers*)¹⁵. Be to, kadetų paslaugoms mokykloje buvo kapelionas, apie 20 tarnų, perukų meistras, sanitaras ir 4 skalbėjai¹⁶.

Kiekvienas kadetas turėjo dvi uniformas: vieną – geltonos spalvos, su sidabriniais siuvinėjimais ir sagomis, kitą – mėlynos. Ją sudarė raudonos spalvos apsiaustas, puoštas apykakle, švarkas ir kelnės su auksinėmis sagėmis. Prie abiejų uniformų kadetai nešiojo aukso ir sidabro siūlais siuvinėtas kepures, raudonas kojines. Be to, kiekvienas per metus gaudavo aštuonias poras batų¹⁷.

¹² Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 161–162.

¹³ Įdomu, kad dauguma kadetų buvo kilę iš šeimų, kurios 1733 m. rėmė Stanislovą, bet būta ir išimčių. Įstojo kadetų ir iš šeimų, kurios rėmė Stanislovo oponentą Augustą III.

¹⁴ SHAT, YA 158, YA 418; *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2292; *Septième abrégé de la carte générale du militaire de France, sur terre et sur mer, jusqu'en décembre 1740*, Paris, 1741, p. 110–111; Guerrier A., *Essai historique sur la ville de Lunéville*, Lunéville, 1817, p. 33; Benoît A., *L' école des cadets-gentilshommes du roi de Pologne à Lunéville, 1738–1766*, 1867, p. 5.

¹⁵ *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2293.

¹⁶ *Septième abrégé de la carte générale du militaire de France, sur terre et sur mer, jusqu'en décembre 1740*, Paris, 1741, p. 112; *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2293.

¹⁷ *Septième abrégé de la carte générale du militaire de France, sur terre et sur mer, jusqu'en décembre 1740*, Paris, 1741, p. 110–111.

Mokykla rėmėsi prancūzų tvarka, bet mokytojai buvo kilę iš įvairių šalių¹⁸. Joje daug dėmesio buvo skiriama ne tik karybai, bet ir manierų lavinimui. Čia buvo dėstomos kalbos (prancūzų ir vokiečių)¹⁹, matematika, istorija, ginklų naudojimo menas, mokoma šokti. Tėvams pageidaujant, kadetai galėjo mokytis teisės, filosofijos ir fizikos²⁰. Daug dėmesio skirta ir religiniam auklėjimui: dėstytas katekizmas, buvo privaloma dalyvauti šv. Mišiose ir bendroje rytinėje ir vakarinėje maldoje. Be to, kasdien devyni kadetai ėjo sargybą mokykloje, dar šeši – karaliaus dvare²¹.

Kadetams buvo draudžiama lankytis kavinėse, biliardo salėse, kabaretuose, lošti iš pinigų, apskritai jų turėti su savimi. Dvikovos taip pat buvo draudžiamos²². Kadetas, sumušęs kitą kadetą, buvo įkalinamas vieniems metams ir vienai dienai ir šalinamas iš mokyklos, o kadetas, užmigęs eidamas pareigas, – baudžiamas dviem mėnesiais kalėjimo ir pirmąsias dvi savaites maitinamas tik duona ir vandeniu.

Tačiau, atrodo, drausmės problemų buvo nemažai: kildavo konfliktų tarp kariškių ir dėstytojų (civilių), tarp dėstytojų ir jų mokinių, kurie kartais būdavo labai pasipūtę dėl savo kilmės ir statuso. Nebuvo reti kadetų tarpusavio nesusipratimai ir įžeidinėjimai²³.

---

¹⁸ Scher-Zembitska L., *L'aigle et le phénix, un siècle de relations franco-polonaises 1732–1832*, Paris, 2001, p. 55.

¹⁹ *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2292.

²⁰ Vienas labiausiai mokyklai nusipelnusių dėstytojų buvo kanauninkas ir abatas Juozapas Gotjė (*Joseph Gautier*), Nansi mokslų ir grožinės literatūros draugijos (*Société des Sciences et belles-lettres de Nancy*) narys, čia dėstė matematiką ir istoriją. Draugijos memuaruose buvo išspausdinta keletas jo darbų. Viena iš abato veiklos sričių ir buvo Draugijos memuarų, kuriuose pateikti jo straipsniai *Būdas plukdyti laivą be vėjo* (*Manière de suppléer à l'action du vent sur les vaisseaux*) ir *Moderno Celso paneigimas, arba Krikščionybės prieštaravimai su atsakymais* (*Réfutation du Celse moderne, ou objections contre le christianisme avec des réponses*, Lunéville, 1752), publikavimas. Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 163.

²¹ *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2922–2293.

²² Benoît A., *L'école des cadets-gentilshommes du roi de Pologne à Lunéville, 1738–1766*, 1867, p. 6–7, 9–10.

²³ 1738 m. balandžio 16 d. hercogo Pranciškaus Maksymiliano Osolinskio (1732–1738) (*Franciszek Maksymilian Ossolinscy*) pažymoje Simonui Sirukui, Stanislovo dvaro didžiajam magistrui (*grand-maître*), teigiama: „Negalima atsisakyti naktinės sargybos, kurią karalius įsteigė siekdamas palaikyti tvarką ir drausmę, ir išvengti jau patirtos netvarkos, taip būdingos kokiam gyviui, o ne nelabai išauklėtam žmogui, kuris ieško pretekstų

Mokykla susidūrė ne tik su drausmės, bet ir su finansinėmis, t. y. kur kas rimtesnėmis, problemomis. Nors teoriškai Kadetų mokykla turėjo būti nemokama²⁴ – didžiąją dalį išlaidų padengdavo Stanislovas Leščinskis, – sėkmingai jos veiklai buvo svarbios ir kadetų tėvų lėšos. Tačiau, kliaudamiesi mokyklos steigėjo dosnumu, kadetų šeimų nariai neretai liaudavosi rūpinęsi atžalomis ir nebemokėdavo už jų mokslą²⁵.

Pasitaikydavo, kad kadetai turėdavo išlaidų už mokyklos ribų ir likdavo skolingi, nors pagal 1738 nutartį (11 ir 12 straipsnius) jiems buvo kategoriškai uždrausta ką nors pirkti kreditan be mokyklos komendanto pasirašyto leidimo. Liunevilio skolintojams ir prekybininkams buvo uždrausta priimti tokius užsakymus. Jie turėjo prisiimti visą riziką, nes negalėjo pretenduoti atgauti nei pinigų, nei prekių, ir dar sumokėti baudą. Nutartyje taip pat teigiama: „Jeigu kadetas turėjo galimybę sumokėti už prekę arba grąžinti pinigus vėliau, bet to nepadarė, pinigai turi būti konfiskuoti ir perduoti vargšų kasai.“²⁶

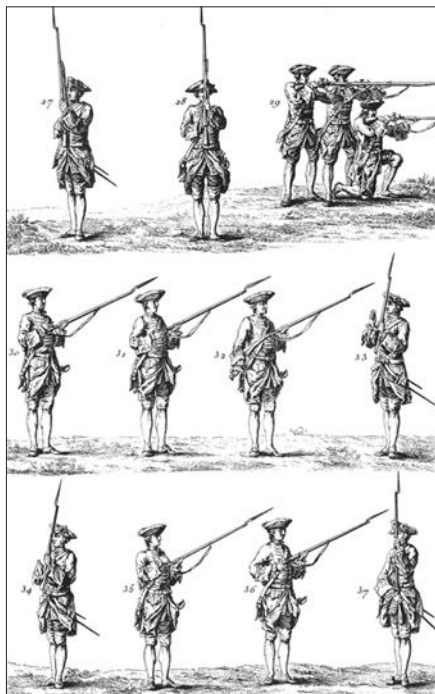
priešintis viskam, kas jam trukdo atsiduoti tinginystei, vangumui, lėbavimams, įnikti į žaidimus, meilę ar girtavimą, pažaboja pykčio, keršto ar vaidų proveržius, kurie ir taip lengvai gali išplieksti tarp dviejų skirtingų tautų, kurias skiria auklėjimas, nusiteikimas ir papročiai, o mūsų atveju lenkų ir Lotaringijos gyventojų, nepaisant to, kad ir vieni, ir kiti garbingai tarnauja karaliui.“ (« On ne peut rejeter la garde de nuit que le roi a ordonnée pour la conservation du bon ordre et de la discipline, empêcher et prévenir les désordres dont l'expérience fait foi et qui sont si ordinaires dans une jeunesse si vive, en partie très mal éduquée, laquelle sous de spécieux prétextes cherche à écarter ce qui contrarie les passions de paresse, de mollesse et de libertinage, rend incommode et difficile à contenir les vices du jeu, de l'amour, de l'ivrognerie, Contrarie les prompts effets de colère, de vengeance et de querelles, si prochains et d'autant plus facilement suggérés entre deux nations différentes d'éducation, d'humeur et de moeurs, comme celles dont le Corps est composé, de Polonais et de Lorrains, tous deux dignes sujets du roi»). Žr.: rankraštis 406, f. 77, Nancy biblioteka, in: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 168–169; Durival N., *Mémoire sur la Lorraine et le Barrois*, Nancy, 1753, p. 36; *Polski słownik biograficzny*, t. XXIV/2, z. 101, p. 391–395).

²⁴ *Septième abrégé de la carte générale du militaire de France, sur terre et sur mer, jusqu'en décembre 1740*, Paris, 1741, p. 112; *Mercure de France*, Paris, octobre 1737, p. 2292–2293; Scher-Zembitska L., *L'aigle et le phénix, un siècle de relations franco-polonaises 1732–1832*, Paris, 2001, p. 55.

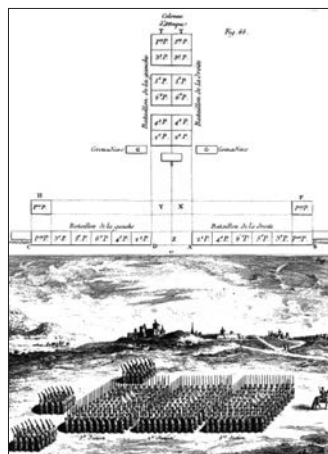
²⁵ Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 170.

²⁶ „Et si le cadet était en état de payer la marchandise ainsi prise chez le marchand, ou de rendre l'argent, il sera confisqué et remis à la caisse des pauvres“. Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 171.

Prancūzų karybos įtaka Liunevilio ir Varšuvos kadetų mokyklose
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorams

Pėstininkų pratybų aprašymas:
*Encyclopédie (Art militaire, exercice
de l'infanterie, planche III)*

Pėstininkų manevrai: *Encyclopédie
(Art militaire, évolutions de
l'infanterie; planche XIV)*

Kartais stokojančys lėšų ir slegiami skolų kadetai neįstengdavo baigti studijų. Dėl tų pačių priežasčių kai kurie kadetai, baigę studijas, net negalėjo iš mokyklos išvykti. Todėl Stanislovas Leščinskis kartu su mokyklos vadovybe, ieškodami išeičių, pradėjo mažinti į mokyklą iš Abiejų Tautų Respublikos siunčiamų bajorų skaičių. Nesiryžtant viešai paskelbti priežasčių, po kiek laiko apskritai į mokyklą vengta priimti kadetus iš Lenkijos ir Lietuvos²⁷.

²⁷ Problema buvo tokia rimta, kad kadetų vadovas, mokyklos komendantas, net keliskart prašė panaikinti kadetų, kilusių iš Abiejų Tautų Respublikos, kontingentą. Žr.: A. Dziulio laišką Stanislovui Swidzinskiui, 1753 m., kovo 14 d., in: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 172–173.

Tai leidžia paaiškinti, kodėl nepavyko pasiekti planuoto tikslo – kad Kadetų mokykloje būtų rengiamas proporcingas skaičius bajorų, kilusių iš Lotaringijos ir Baro grafystės, taip pat iš Respublikos. Reali situacija buvo tokia, kad iš 564 kadetų net 397 buvo kilę iš Lotaringijos ir Baro, o tik 167 – iš Lenkijos ir Lietuvos Respublikos²⁸.

Mokyklos veiklos rezultatai

1766 m., kai Stanislovas Leščinskis mirė, o Lotaringija prisijungė prie Prancūzijos karalystės, *Kadetų bajorų mokykla* buvo uždaryta. Kadetai mokslus tęsė Karo mokykloje (*Ecole militaire*) Paryžiuje²⁹. Taigi galima spėti, kad Liunevilio mokykla buvo gerai vertinama Prancūzijoje, taip pat, kiek žinome, Abiejų Tautų Respublikoje būti Liunevilio mokyklos absolventu buvo laikoma garbe. Netgi pasitaikydavo atvejų, kai bajorai neteisėtai pasisavindavo šį vardą kaip titulą. Beje, Augustas III, buvęs Stanislovo Leščinskio priešininkas kovoje dėl sosto 1733 m., mielai priimdavo Liunevilio absolventus į Respublikos kariuomenę³⁰.

Po trejų mokslo metų mokyklą palikusiam kadetui Stanislovas Leščinskis skirdavo 2000 svarų išmoką dvejiems metams, jei jis nėra pradėjęs eiti kokių nors pareigų ir negauna atlyginimo. Be to, Stanislovo Leščinskio dėka nemažai kadetų buvo paskirti į pirmojo leitenanto, leitenanto ir reformuotų kapitonų pareigas Prancūzijos pulkuose³¹. 31 Abiejų Tautų Respublikos bajoras tarnavo Prancūzijos kariuomenėje ir dalyvavo Prancūzijos karalystės, Respublikos ir imperijos karuose³². Be to, iš mokyklą

²⁸ Žinome, kad nuo 1759 m. rugsėjo iki 1766 m. vasario iš Abiejų Tautų Respublikos buvo priimti tik 14 kadetų. Žr.: SHAT, YA 158, YA 418; Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 174.

²⁹ Benoît A., *L'école des cadets-gentilshommes du roi de Pologne à Lunéville, 1738–1766*, 1867, p. 13, 22.

³⁰ Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 165, 180.

³¹ Kaip, pavyzdžiui, lietuvis Pranciškus Dauška, kuris tarnavo Bercheny husarų pulke. Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 175, 182.

³² SHAT, YA 158, YA 159, YA 418, *Etat du 1er mai 1737 au 1er avril 1766*; Dumontier M., *Académistes et cadets en Lorraine*, in: *Le pays lorrain*, n. 4, 1963; Mrozowska K., *Szkola rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław–Warszawa–Kraków, 1961, p. 15–19; Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 175.

baigusią kadetų 7 tapo Lenkijos ir Lietuvos Respublikos generolais³³, 1 – Edukacinės komisijos nariu³⁴, 12 užėmė aukštus postus.

Kadetų mokyklos absolventų veikla LDK

Žinome, kad anksčiausiai Lietuvos jaunuolius skatinti stoti į Kadetų mokyklą pradėjo šambelionas Simonas Sirukas³⁵. Toliau pristatomi keletas žymiausių šios mokyklos absolventų, kurie aktyviai dalyvavo to meto Lietuvos gyvenime³⁶.

Pirmiausia galima paminėti Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės generolą Teodorą Voicechą Moščenskį (*Teodor Wojciech Moszczenski*, 1714–1783)³⁷. Jaunystėje T. Moščenskis gyveno Prancūzijoje, vėliau ilgą laiką – Stanislovo Leščinskio dvare Liunevilio mieste. 1737 m. birželio 17 d. jis vienas pirmųjų įstojo į *Kadetų bajorų mokyklą*. Ten praleido 7 metus ir 5 mėnesius. T. Moščenskis taip pat priklausė S. Leščinskio gvardijai, tarnavo karalienės Katarinos Opalinskos dvare. Vėliau prisijungė prie Liudviko XV muškietininkų gvardijos – gavęs pulkininko laipsnį, dalyvavo Flandrijos kampanijoje. Be to, žinome, kad tarnavo Loevendalio pulke³⁸. 1751 m. T. Moščenskis buvo paskirtas Lietuvos Didžio-

---

³³ SHAT, YA 158.

³⁴ Feliksas Oračevskis (*Feliks Oraczewski*, 1739–1799). Žr.: Fabre J., *Stanislas Auguste Poniatowski et l'Europe des lumières*, Paris, 1984, p. 90.

³⁵ Simoną Siruką (1698–1774), kurio nuopelnus ir gebėjimus labai vertino, S. Leščinskis 1736 m. gegužės 5 d., vykdamas į Prancūziją, pasiėmė kartu. Jis, būdamas rūmų patarėjas (Stanislovo dvaro didysis magistras (*grand-maitre*), arba *šambelionas*), rūpinosi karaliaus dvaro ūkiu ir pasirodė kaip labai sumanus administratorius. Jis skatino jo giminaičius iš Lietuvos studijuoti Liunevilio mokykloje (Juozapas Prozoras, pusbroliai Juozapas ir Simonas Zabelos). Į Lietuvą grįžo greičiausiai 1738 m. pabaigoje, kur jis išlaikė jo titulą. Buvo Kauno seniūnas, vėliau – Vitebsko kaštelionas. Keliskart išrinktas į Seimą atstovu. Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 151; *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVII, z. 4/155, p. 576–581.

³⁶ Paminėtinas faktas, kad vienintelis studijų metu miręs kadetas buvo lietuvis Romualdas Chreptovičius (mirė 1738 m. liepos 7 d., maždaug 17 metų). Žr.: Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 175.

³⁷ *Polski słownik biograficzny*, t. XXII/1, z. 92, p. 99–100.

³⁸ Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 178.

sios Kunigaikštystės kariuomenės generolu adjutantu, 1752 m. – išrinktas atstovu į Gardino Seimą. 1762 m. T. Moščenskis buvo Kujavijos Bresto (*Brześć Kujawski*) miesto raštininkas, 1774 m. Stanislovas Augustas apdovanojo jį Šv. Stanislovo ordinu. 1780 m. Seime T. Moščenskis buvo paskirtas Seimo teisėju ir šias pareigas ėjo 2 kadencijas.

Svarbų vaidmenį LDK raidoje suvaidino Juozapas Prozoras (*Józef Prozor*, 1723–1788)³⁹. J. Prozoras gimė Žemaitijoje, nuo 1737 m. birželio 17 d. mokėsi Liunevilio akademijoje, ją baigė 1741 m. 1747 m. lapkričio mėn. jau turėjo jaunesniojo majoro laipsnį, o 1751 m. buvo paaukštintas – gavo majoro laipsnį. 1751 m. buvo Bostovo (*Bostów*) seniūnas, 1768 m. tapo Kauno seniūnu.

1762 m. J. Prozoras tapo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės generolu majoru, vėliau gavo ir patvirtintus generolo majoro laipsnio dokumentus. 1764 m. kaip Kauno seimelio atstovas gavo mandatą dalyvauti Konvokaciniame seime. 1775–1776 m. buvo Lietuvos izdo komisijos narys.

Nuo 1775 m. J. Prozoras buvo Vitebsko kaštelionas (tuo metu tapo Šv. Stanislovo ordino kavalerijos nariu), nuo 1780 m. – vaivada. 1785 m. gavo Baltojo erelio riterio laipsnio ordiną. Be to, žinoma, kad jo lėšomis buvo pastatyta cerkvė, ligoninė ir keletas mokyklų⁴⁰.

Juozapas Zabiela (*Józef Zabiello*, jo tėvas nuo 1769 m. – Kauno žemių notaras, LDK generolas) buvo Kauno pataurininkis, Telšių seniūnas. Nuo 1754 m. – Karūnos šambelionas, 1755 m. – LDK generolas, 1775 m. – Lietuvos medžioklis, 1782 m. – nuolatinis tarybos narys. 1788 m. – Žemaitijos atstovas Seime. Dalyvavo Ketverių metų seime. Priešinosi Gegužės trečiosios konstitucijos priėmimui. Prisidėjo prie Targovicos konfederacijos. 1793 m. dėl palankumo Rusijai paskirtas Lietuvos lauko etmonu, dalyvavo Gardino Seime. 1794 m. buvo T. Kosciuškos sukilėlių suimtas ir Varšuvoje pakartas. Apdovanotas Šv. Stanislovo ir Baltojo erelio ordinais⁴¹.

³⁹ *Polski słownik biograficzny*, t. XXVIII/3, z. 118, p. 532–534.

⁴⁰ Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 152.

⁴¹ *Encyklopedyja powszechna*, t. 28, p. 154–157; Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 152; *Lietuvių enciklopedija*, t. 30, p. 11; *Wielka encyklopedia PWN*, 30, p. 171.

Juozapo Zabelos brolis Simonas Zabiela (*Jan Szymon Zabiello*) buvo Kauno maršalas, pėstininkų pulkininkas ir vėliau – generolas. 1784 m. tapo Minsko kaštelionu. Apdovanotas Šv. Stanislovo ordinu. Mirė 1793 m.

Abu broliai buvo gabūs oratoriai, 1766–1793 m. jų raštai gausiai publikuoti Varšuvoje, Gardine ir Vilniuje.

Broliai Juozapas ir Mykolas Butlerai (*Butler* arba *Buttler*) žinomi kaip Kadetų mokyklos auklėtiniai. Jų tėvas Aleksandras Butleras buvo Prienuų seniūnas Trakų vaivadijoje. 1778 m. ir Mykolas tapo Prienuų seniūnu. Buvo apdovanotas Šv. Stanislovo riterio laipsnio ordinu⁴².

Taip pat minėtinas ir Pranciškus Bitofas (*Franciszek Bittof*), Prancūzijos kariuomenės dragūnų pulko generolas (*mestre-de-camp*), vėliau tarnavęs leitenantu LDK kariuomenėje.

Stanislovas Ciechanovskis (*Stanisław Ciechanowski*) buvo Lietuvos didžiojo etmono padėjėjas, be to, Breslaujos (*Браслаў*, Baltarusija) – pulkininkas. Mirė 1769 m.

Jonas Jozofovičius (*Jan Józefowicz* arba *Józefowicz*), taip pat pulkininkas, nuo 1741 m. – Oršos (*Орша*, Baltarusija) seniūnas, nuo 1762 m. – Lietuvos Vyr. tribunolo maršalas⁴³.

Be Lietuvos generolų, galima paminėti du Liunevilio mokyklos absolventus prancūzų karininkus – baroną Antuaną Šarlį de Viomenilį ir markizą Šarlį Žozefą de Viomenilį, kurių veikla glaudžiai susijusi su Lenkijos ir Lietuvos istorija.

Baronas Antuanas Šarlis de Viomenilis (*Antoine-Charles du Houx, baron de Vioménil*, 1728–1792 (1793))⁴⁴ 1771 m. drauge su Baro konfederatais buvo pasiūstas kovoti su Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos kariuomenėmis. Šis doras ir ištikimas žmogus konfederacijoje buvo vertinamas ir greitai užsitarnavo konfederatų pagarbą⁴⁵ (galimai dėl to, kad, kaip pratęs bendrauti su lenkais ir lietuviais Liunevilio mokykloje, gebėjo

---

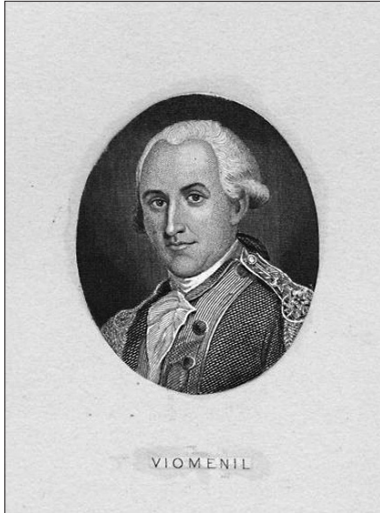
⁴² Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville* (1737–1766), Nancy, 1926, p. 156.

⁴³ *Ten pat*, p. 152, 177, 182.

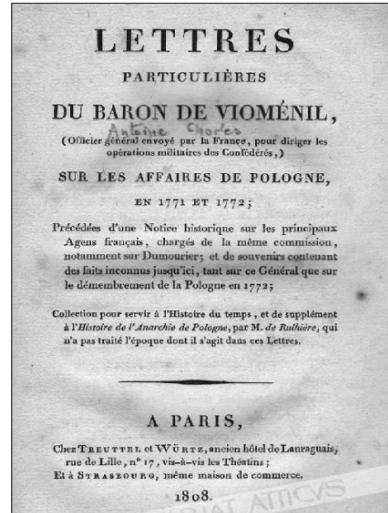
⁴⁴ Žr.: SHAT YA 418, 3YD-1226; AFB (*François Bourdon* akademija, *Le Creusoto mieste* Prancūzijoje) 0166Z0070-03 ; AFB 0166Z0070-05, *Etat détaillé des services d'Antoine Charles de Vioménil*, Paris, 30 septembre 1790.

⁴⁵ 1808 m. Paryžiuje buvo išleista dalis barono susirašinėjimo apie jo veiklą konfederacijoje medžiagos: *Barono de Viomenilio laišakai apie Lenkijos reikalus 1771 ir 1772 m. (Lettres particulières du baron de Vioménil sur les affaires de Pologne en 1771 et 1772)*.

palaikyti ryšius ir su konfederacijos vadovais). Su konfederatų vadais jis susirašinėjo net ir po to, kai 1772 m. grįžo į Prancūziją⁴⁶.

Baronas Antuanas Šarlis de Viomenilis

Barono de Viomenilio laiškų apie Lenkijos reikalus 1771 ir 1772 m. viršelis

Jaunėlis barono brolis markizas Šarlis Žozefas de Viomenilis (*Charles-Joseph Hyacinthe du Houx, marquis de Viomenil*, 1734–1827)⁴⁷ studijavo Liunevilio kadetų mokykloje, o 1747 m. įstojo į Prancūzijos kariuomenę. Žinoma, kad 1798 m. markizas išvyko į Rusiją, įstojo į Pavelo I kariuomenę ir vadovavo Žemaitijos kariuomenei, kurios štabas buvo Šauliuose. 1798 m. jam buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis. 1816 m. restauravus Prancūzijoje Burbonų dinastiją, jam buvo suteiktas maršalo titulas.

⁴⁶ Vėliau, Amerikos nepriklausomybės karo metu, baronas ėjo aukštas pareigas Prancūzijos kariuomenėje. Prancūzijos revoliucijos metu 1792 m. rugpjūčio 10 d., per *Tuileries* ataką, buvo sunkiai sužeistas. Jis pasižymėjo kaip vienas pirmųjų ir drąsiausių kovotojų už karališkosios šeimos išsaugojimą.

⁴⁷ SHAT 6YD 30; *Biographie universelle, ancienne et moderne*, t. quarante-neuvième, Paris, 1827, p. 182–183; Geogel J.-F., *Voyage à Saint Petersbourg en 1799–1800*, Paris, 1818, p. 144, 299; Lardier A., *Histoire géographique de la chambre des pairs*, Paris, 1826, p. 144, 299.

Markizas Šarlis Žozefas de Viomenilis

II. VARŠUVOS KADETŲ MOKYKLA

Abiejų Tautų Respublikoje, po Stanislovo Leščinskio mirties uždarius Liunevilio kadetų mokyklą, kita panaši mokykla buvo įkurta Varšuvoje.

Kadetų mokyklos ištakos

Kaip jau minėjome, nuo XVI a. Abiejų Tautų Respublikoje buvo kalbama apie būtinybę įsteigti mokyklą jauniems bajorams auklėti. XVIII a. viduryje, 1740 m., pijoras pedagogas Stanislovas Konarskis (*Stanisław Konarski*, 1700–1773), kuris buvo lankęs Liunevilio kadetų mokyklą, Varšuvoje įkūrė Kilmingųjų kolegiją (*Collegium Nobilium*). Mokyklos, kuri vadovavosi šviečiamosiomis idėjomis, tikslas buvo išauklėti jaunus didikus valstybės valdytojais, ugdyti jų pilietiškumą (pavyzdžiui, kursuose mokiniai turėjo vaidinti valstybės veikėjus, mokėti inscenuoti). Tačiau S. Konarskio sprendimas įkurti Kilmingųjų kolegiją, skirtą tik didikų jaunomenei, nepatiko bajorams. Tai buvo įvertinta kaip kėsینimasis į bajorijos ir didikų lygybę.

Stanislovas Konarskis

Pagal 1764 m. *Pacta conventa* buvo planuojama įkurti mokyklą jauniems bajorams. Bet po Stanislovo Augusto (1732–1798) karūnavimo 1764 m. Seimas šiuo klausimu nieko nepadarė, todėl Varšuvos Kadetų akademija (*Akademija Szlacheckiego Korpusu Kadetow J. K. M. I Rzplitej*), arba Riterių mokykla (*Szkoła Rycerska*)⁴⁸, 1765 m. buvo įkurta vien Abiejų Tautų Respublikos valdovo Stanislovo Augusto lėšomis ir iniciatyva ir su jo pusbrolio kunigaikščio Adomo Kazimiero Čartoriskio (*Adam Kazimierz Czartoryski*)⁴⁹ pagalba. Tuo metu Europoje jau buvo nemažai kadetų mokyklų⁵⁰ (pvz., Liunevilyje – įkurta 1737 m., Paryžiuje – įkurta 1751 m.). Stanislovas Augustas įsteigė tokią mokyklą neturtingos Lenkijos ir Lietuvos bajorijos sūnums, kad jie išvengtų blogos didikų rūmų įtakos ir prisirištų prie jo sosto⁵¹. Pagaliau 1766 m. Seimas patvirtino šios mokyklos įkūrimo faktą⁵², o 1768 m. priėmė mokyklos finansavimo įstatymą.

⁴⁸ Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 174.

⁴⁹ Adomas Čartoriskis (*Adam Czartoryski*, 1734–1823) buvo studijavęs Dresdene, Briuselyje, Italijoje, Anglijoje ir Austrijoje. Išsimokslinęs, labai domėjosi karyba, norėjo reformuoti valstybę ir tobulinti Abiejų Tautų Respublikos ir Vakarų Europos ryšius.

⁵⁰ Doucet C., *Les académies équestres et l'éducation de la noblesse (XVIe–XVIIIe siècle)*, in: *Revue historique*, 4/2003 (n 628), p. 817–836.

⁵¹ Dzwonkowski Wł., *Młode lata Kosciuszki*, Warszaw, 1911, IV, p. 2.

⁵² Boyé P., *La Cour polonaise de Lunéville (1737–1766)*, Nancy, 1926, p. 174.

Buvo planuojama iš neturtingos aukštuomenės atrinkti du šimtus jaunuolių – kadetų (beje, jų niekada nebuvo daugiau kaip šimtas), kuriems būtų mokama valstybės stipendija⁵³.

Stanislovas Augustas su Kadetų mokyklos komendanto uniforma

Kunigaikštis Adomas Kazimieras Čartoriskis

Kadetų mokyklos dvasia ir tvarka

Mokykla veikė Kazimiero rūmuose Varšuvoje. Kunigaikštis A. Čartoriskis sutiko jai vadovauti, tačiau dažnai keliaudavo, todėl praktiškai vadovauti patikėjo Frydrichui Mošinskiui (*Fryderyk Moszynski*)⁵⁴. Mokykloje studijavo nuo 60 iki 80 kadetų. Vėlesniais metais pradėti priimti ir vaikai nuo 8 iki 12 metų, kurie privalėjo lankyti mokyklą šešerius metus. Karalius pats turėjo finansuoti kadetų studijas, nes Seimo skiriamos lėšos nebuvo nei reguliarios, nei pakankamos.

⁵³ Remiantis 1773 m. spalio 14 d. priimtu įstatymu buvo įsteigta komisija jaunajai bajorijai auklėti. Žr.: Jobert A., *La commission d' éducation nationale en Pologne (1773–1794), son oeuvre d' instruction civique*, Paris, 1941, p. 168.

⁵⁴ Frydrichas Mošinskis (*Fryderyk Moszynski*, 1738–1817) – atstovas Seime, Kadetų mokyklos vicekomendantas, žr.: *Polski słownik biograficzny*, t. XXI/1, z. 92, p. 112–117.

Varšuvos kadetų mokyklos pastatas (Zygmunt Vogel)

Kadetų mokyklos programoje daug dėmesio buvo skiriama visavertės asmenybės ugdymui⁵⁵. Jos reglamente buvo parašyta: „Kiekvienas kadetas privalo turėti tyrą širdį, šaltą protą ir visada sakyti tiesą.“⁵⁶ Be to ši akademija buvo pirmoji mokykla Lenkijos ir Lietuvos Respublikoje, sukurta pagal švietimo principus. Mokyklos steigėjų sudaryta mokymo programa buvo parengta pagal *Enciklopedijos pratarmę* (*Discours préliminaire de l'Encyclopédie*) ir paremta prancūzų enciklopedistų idėjomis (švietimas, racionalizmas, tolerancija, teisių lygybė, gamtos istorija, fizikos mokslai, ekonomika, Lenkijos istorija) ir anglų filosofija. Tai rodo ir A. Čartoriskio šiai programai parašyta pratarmė, į lenkų kalbą išversta Felikso Žiuvenel de Karlenso (*Félix Juvenel de Carlenca*)⁵⁷. Joje A. Čartoriskis pažymėjo,

⁵⁵ Rakutis V., *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1792)*, Vilnius, 2001, p. 132.

⁵⁶ «Chaque Cadet doit avoir toujours la droiture dans son Cœur, la justesse dans son esprit et la vérité sur les lèvres» (*Règlement pour les cadets*). Žr.: Mrozowska K., *Szkola rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego (1765–1794)*, Wrocław–Warszawa–Krakow, 1961, p. 121.

⁵⁷ de Juvenel de Carlenca F., *Essais sur l'histoire des belles-lettres, des sciences et des arts*, Lyon, 1744.

kad labai svarbu išlaisvinti kadetus iš nemokšiškumo ir prietarų. Programa pasaulietinė⁵⁸, todėl teologijos joje nebuvo. Be to, mokykla turėjo vieną didžiausių ir moderniausių bibliotekų šalyje, tad, visai kaip Liunevilyje, laikraščiai buvo skaitomi valgymo metu⁵⁹.

Tiesa, Stanislovo Augusto tikslas buvo supažindinti Abiejų Tautų Respublikos jaunuolius su naujuoju mąstymo būdu. Jis ir kunigaikštis A. Čartoriskis manė, kad mokykla turi būti ir karo akademija, ir valstybės administravimo mokykla piliečiams, kurie išgelbės Abiejų Tautų Respubliką ir atkurs jos prestižą⁶⁰. Joje turės būti rengiami karininkai ir valstybės pareigūnai. A. Čartoriskis rašė : „Ši Abiejų Tautų Respublikos kadetų įgyta svetimšaliams būdinga patirtis tik praturtina jų tvirtą nacionalinį pradą, kaip svetimos obels šakelė, įskiepyta į gražiausią obelį, ne tik kad nepakenkia jos vaisiams, bet net sustiprina jų ypatingą skonį ir kvapą.“⁶¹

---

⁵⁸ Halicz E., *Die Rolle des gebildeten Offiziers im Europa des 18. Jahrhunderts. Die Polnische Ritterakademie in den Jahren 1765–1794*, in: *Zeitschrift fur Ostforschung*, 38 Jahrgang, 1989, Heft 1, p. 88–90.

⁵⁹ Favre J., *La propagande des idées philosophiques en Pologne sous Stanislas-Auguste et l'école varsovienne des cadets*, in : *Revue de littérature comparée*, 1935, p. 647.

⁶⁰ „Mokymo programa turi apimti daugybę dalykų, kad kadetai galėtų tarnauti kaip kariškiai ir eiti civilines pareigas, rasti savo vietą politikoje, teisėsaugos ir teisėtvarkos institucijose, išmanytų užsienio politikos reikalus, finansus, gebėtų dirbti prekyboje, kasyklose, monetų kalykloje, t. y. visose srityse, kurios, pasitelkus talentingus jaunuolius, turėtų užtikrinti Respublikos didybę.“ « ...embrasser toutes les parties qui peuvent les rendre capables d' être employés également dans le civil et dans le militaire, pour la politique, pour administrer la justice, pour les Affaires étrangères, pour la Police, pour les Finances, pour le Commerce, pour les Mines, la Monnaie, en un mot tout ce qui en occupant et plaçant les jeunes gens à proportion de leurs talents, doit assurer la grandeur de la république. » Žr. : Zbior Popielow (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie), rk. 366, I, 1: *Projet pour l'Etat général de l'Ecole Royale et militaire à Varsovie*.

⁶¹ « Ces boutures étrangères doivent être greffées sur le vieux tronc national pour en améliorer les produits sans leur faire perdre leur saveur spécifique ». Žr.: rk n. 335, III, f. 20, Biblioteka Ossolinski ; Favre J., *La propagande des idées philosophiques en Pologne sous Stanislas-Auguste et l'école varsovienne des cadets*, in : *Revue de littérature comparée*, 1935, p. 646.

Varšuvos kadetų mokyklos uniformos (iš kairės): karininkas su vasarine uniforma, kadetas su paradine uniforma, kadetas su kasdiene uniforma, naujokas kadetas su paradine uniforma (B. Gembarzewski)

Kadeto paradinė uniforma

Mokytojai ir vadovėliai

Dosniojo Stanislovo Augusto dėka mokykloje buvo daug dėstytojų, tarp jų – ir užsienio karininkų. Septynerių metų karui pasibaigus, joje įsidarbino nemažai prancūzų karininkų. Keletas iš jų buvo priimti inžinerijos dalykų dėstyti. Šie mokytojai ne tik dėl žinių, bet ir dėl asmeninių savybių padarė didelę įtaką mokyklai ir jos mokiniams. Verta paminėti keletą prancūzų dėstytojų, kurių veikla mokyklai buvo itin reikšminga.

Žymus karo rašytojas Luji Lerua de Bosroženas (*Louis Leroy de Bosroger*)⁶² 1767 m. lapkričio mėnesį buvo priimtas dirbti į mokyklą divi-

⁶² arba *Bos Roger*, gimęs apie 1737 m. L. de Borožė (*Bosroger*) parašė keletą veikalų apie karybą: *Principes élémentaires de la tactique, ou nouvelles observations sur l'art militaire* (Paris, 1768, išleista anglų kalba 1771 m.); *Elémens de la guerre* (Paris, 1773); *Principes de l'art de la guerre* (Yverdon, 1779).

zijos komendantu. L. de Bosroženas, tarnavęs Prancūzijos kariuomenėje karo inžinieriumi ir turintis daug patirties, buvo paprašytas parengti ir dėstyti inžinerijos kursą.

Šis karininkas atsidėjęs dirbo korpuso labui: įgyvendino karybos studijų planą, kuris vėliau tapo privaloma programos dalimi, planavo rengti inžinierius, topografus, „mokyti kadetus patiems priimti sprendimus ir padėti lenkų tautai⁶³ atsikratyti visas gerąsias jos savybes užgožiančių prietarų“⁶⁴.

L. de Borožė iniciatyva Kadetų mokykloje buvo įkurta ir veikė Inžinerijos mokykla⁶⁵, kurioje buvo dėstoma matematika ir braižyba. L. de Bosroženas, šios mokyklos vadovas⁶⁶, norėjo, kad ji turėtų savo lėšų ir mokytojų. Jo idėja buvo tokia: topografiją ir braižybą dėstyti žiemą, o visą likusį laiką skirti karo pratyboms ir fortifikacijai. Be to, jis norėjo nubraižyti Abiejų Tautų Respublikos žemėlapi: tam buvo visos sąlygos – kadetai įgydavo gerą pasirengimą ir kartais dirbdavo matininkais.

Į korpusą atvykęs 33 metų inžinierius Pjeras Enekenas (*Pierre Hennequin*)⁶⁷, kaip ir L. de Bosroženas, iki tol tarnavo karo inžinieriumi ir turėjo kapitono laipsnį. Iki 1776 m., kol nenusilpo nervai, P. Enekenas dėstė geometriją, civilinę ir karinę architektūrą. 1779 m. nubraižė Varšuvos planą. Darbo pabaigoje gavo brigadininko laipsnį. 1780 m. susirgęs nervų liga, po dvejų metų paliko mokyklą. Laimė, jos vadovybė dėstytojo nepamiršo ir toliau juo rūpinosi.

Mokyklos biblioteka, įkurta tais pačiais metais kaip ir mokykla, atspindėjo kadetų dvasią ir vertybes. Pirmiausia ji įsigijo karinės tematikos knygu. Tuo metu nemažai prancūzų karininkų rašė apie karybą, jų veikalai turėjo didelę įtaką karo doktrinoms. Žinoma, kad bibliotekoje, be kitų,

---

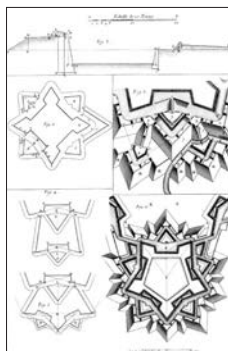
⁶³ Žr. 9 išnašą.

⁶⁴ « d'apprendre à penser aux cadets et de dépouiller la nation polonaise de tous les préjugés qui étouffent ses bonnes qualités ». Žr.: Zbior Popielow, rk. 366, c. I, nr 5 ir 13.

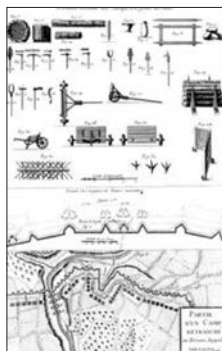
⁶⁵ T. Kosciuska taip pat dvejus metus dėstė šioje inžinerijos mokykloje. Žr.: Halicz E., *Die Rolle des gebildeten Offiziers im Europa des 18. Jahrhunderts. Die Polnische Ritterakademie in den Jahren 1765–1794*, in: *Zeitschrift fur Ostforschung*, 38 jahrgang 1989, Heft 1, p. 91.

⁶⁶ *Rapport de l'Examen de Leçon de mathématiques et de dessin fait au mois d' Août 1768 par le commandant de l'Ecole de Génie du Corps Royal des Cadets de sa Majesté, Varsovie ce 2 septembre 1768*. Žr. Zbiór Popielów, rk 366, c. II, nr 5.

⁶⁷ Zbiór Popielów, rk 324 ir 367.

Fortifikaciniai
statiniai:
Encyclopédie
(Art militaire,
fortifications,
planche IV)

Fortifikaciniai
statiniai:
Encyclopédie
(Art militaire,
fortifications,
planche XIII)

buvo Žako de Puijisegiuro (*Jacques de Puységur*)⁶⁸, Bernaro de Belidoro (*Bernar de Bélidor*)⁶⁹, Žano de Folaro (*Jean de Folard*)⁷⁰, Žako Gibero (*Jacques Guibert*)⁷¹, Lanselo Tiurpeno de Krisė (*Lancelot Turpin de Crissé*)⁷² ir Sebastiano de Vaubano (*Sébastien Le Prestre, marquis de Vauban*)⁷³ kūrinių. Mokiniai skaitė šiuos veikalus, ir tai turėjo įtakos jų išsilavinimui.

⁶⁸ Žakas de Puijisegiuras (1655–1743) 1734 m. tapo maršalu, 1748 m. parašė veikalą *Karo menas (L'art de la guerre)*.

⁶⁹ Bernaras de Belidoras (1697–1761), La Fère artilerijos mokyklos mokytojas, parašė nemažai traktatų apie karo inžineriją: *Sommaire d'un cours d'architecture militaire, civil et hydraulique* (1720), *Nouveau cours de mathématique, à l'usage de l'artillerie et du génie* (1725), *La science des ingénieurs* (1729), *Le bombardier françois* (1731), *Architecture hydraulique* (1735–1737), *Dictionnaire portatif de l'ingénieur* (1738), *Traité des fortifications* (1749), *La science des ingénieurs dans la conduite des travaux des fortifications* (1749).

⁷⁰ Žanas de Folaras (1699–1752), karo inžinierius, parašė *De la défense des places, Nouvelles découvertes sur la guerre* (1724 m) ir *Fonctions et devoirs d'un officier de cavalerie* (Paris, 1733).

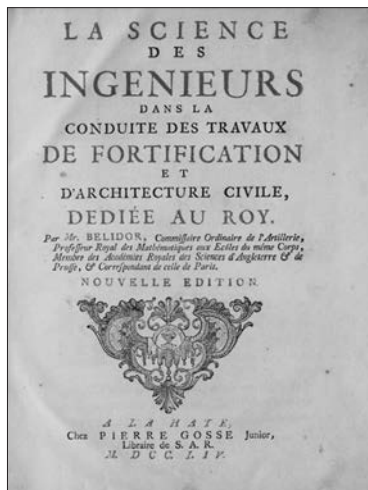
⁷¹ Žakas Giberas (1743 m.–?) 1770 m. parašė *Essai général de tactique*. Šis darbas sukėlė didelį susidomėjimą Europoje.

⁷² Lanselas de Tiurpenas (apie 1709–1799), taip pat puikiai išmanantis karyba, parašė *Essai sur l'art de la guerre* (Paris, 1754; 1783 m. leitenantas Pranciškus Gžymala išvertė šį esė į lietuvių kalbą) ir *Commentaire sur les institutions de Végèce* (Montargis, 1770; šiame darbe pasiūlė naujų kariuomenės organizavimo būdų).

⁷³ Markizas Sebastianas de Vaubanas (1633–1707), karo inžinierius, Prancūzijos maršalas, sukūrė naują fortų tvirtinimo būdą. Jis sutvirtino šalies sienas: pastatė 23, suremontavo 300 tvirtovių.

Bernaras de Belidoras

Bernaro de Belidoro knygos *La science des ingénieurs* viršelis

Mokyklos veiklos rezultatai

Kadetų mokykla Varšuvoje veikė nuo 1765 iki 1795 m., paskutinio Abiejų Tautų Respublikos padalijimo. Joje mokėsi 420 kadetų nuo dvylikos iki dvidešimties metų (iš jų tik 98 baigė visą septynerių metų mokymo kursą). Visuose Respublikos karininkų sluoksniuose buvo daug gabių karininkų, baigusių šią mokyklą, taip pat nemažai studijavusių inžinierių korpuse, iš jų vėliau net 30 tapo generolais⁷⁴.

Tačiau mokykla buvo reikšminga Abiejų Tautų Respublikai ne tik praktine (kaip karių rengimo institucija), bet ir intelektualine bei politine prasme. Ji auklėjo šalies jaunuolius, kurie vėliau skleidė visuomenėje

---

⁷⁴Halicz E., *Die Rolle des gebildeten Offiziers im Europa des 18. Jahrhunderts. Die Polnische Ritterakademie in den Jahren 1765–1794*, in: *Zeitschrift für Ostforschung*, 38 Jahrgang 1989, Heft 1, p. 92. Tarp kitų galima paminėti ir Antaną Darevskį (*Antoni Darewski*, 1774–1838 m., mokykloje mokėsi 1786–1792 m.), Didžiosios armijos žygių dalyvį.

Prancūzijos švietėjų ir Stanislovo Augusto mintis, buvo atsidavę tėvynei. Nemažai jų tapo aktyviais Abiejų Tautų Respublikos atgimimo veikėjais⁷⁵.

Apie keletą garsiausių Varšuvos kadetų mokyklos LDK absolventų

Žinome, kad 111 Lietuvoje gimusių piliečių baigė ar bent studijavo šioje mokykloje, iš jų 37 liko tarnauti LDK kariuomenėje⁷⁶. Absolventai, kilę iš LDK, pasižymėjo įvairiose srityse. Iš ėjusiųjų valstybines pareigas galima paminėti Tomašą Bernatovičių (*Tomasz Bernatowicz*, iš Trakų, gimė 1752 m., mokykloje mokėsi 1766–1772 m.), kuris tapo Vitebsko stalininku, ir Juozapą Jelenskį (*Józef Jeleński*, tikriausiai taip pat kilęs iš Trakų, gimė apie 1748 m., mirė apie 1813 m., mokykloje mokėsi 1766 m.), kuris 1783 m. tapo LDK generolu, atstovavo Trakams 1773 m., 1782 m. ir 1783 m. seimuose, buvo Lietuvos teismo vicemarsalas⁷⁷.

Lietuvos inžinierių korpuse tarnavo Jurgis Adomavičius (*Jerzy Adamowicz*, gimęs 1766 m., Kadetų mokykloje mokėsi 1776–1784 m., 1790 m. tapo vyresniuoju leitenantu) ir Jokūbas Jasinskis (*Jakub Jasiński*, 1759 (1761)–1794 m., Kadetų korpuse mokėsi 1773–1783 m.), nuo 1789 m. LDK Karo inžinerijos mokyklos viršininkas, dėstė fortifikaciją. 1792 m. buvo paskirtas LDK kariuomenės pulkininku, fortifikavo Lietuvos

Jokubas Jasinkis

⁷⁵ Pavyzdžiui, absolventai Jonas Drohojovskis (*Jan Drohojowski*, gimęs 1753 m., 1767–1773 m. mokėsi mokykloje), Paulius Grabovskis (*Pawel Grabowski*, gimęs 1759 m., mokėsi mokykloje 1771–1775 m.) ir Vincentas Chvalibogas (*Wincenty Chwalibóg*, gimęs apie 1763 m., mokykloje mokėsi 1774–1776 m.) buvo Gegužės trečiosios konstitucijos draugų bendruomenės nariai. Žr.: Mrozowska K., *Szkoła Rycerska Stanisława Augusta Poniatowskiego, 1765–1794*, Warszawa, 1961, 237, 239, 241.

⁷⁶ Rakutis V., *LDK kariuomenė Ketverių metų seimo laikotarpiu (1788–1792)*, Vilnius, 2001, p. 133.

⁷⁷ *Polski słownik biograficzny*, p. 142–143, t. XI / 1, z. 48.

Brastą. Per Prancūzijos revoliuciją J. Jasinskis buvo jos idėjų šalininkas, propagavo jakobinų pažiūras⁷⁸, 1794 m. vadovavo sukilėliams Vilniuje, pasižymėjo kare su rusais prie Dubenkos.

Inžinerijos srityje ypač pasižymėjo Tadas Kosciuszka (*Tadeusz Kościuszko*, 1746–1817). 1765 m. gruodžio 18 d. buvo priimtas į Kadetų korpusą studijuoti 1767–1768 mokslo metais. T.

Tadas Kosciuszka

Kosciuszka studijavo Inžinerijos mokykloje, įkurtoje Kadetų mokykloje ir vadovaujamoje L. Borožė. Ten jis specializavosi inžinerijos ir fortifikacijos srityse, gavo Varšuvos kadetų mokyklos išduotą fortifikacijos specialisto diplomą. Išsilavinimas, įgytas šioje mokykloje, padėjo T. Kosciuskai išgarsėti kaip karinių įtvirtinimų specialistui. 1776 m., kovodamas Amerikoje, jis padėjo sutvirtinti West Pointo (*West Point*) fortą, kuris buvo labai svarbus sukilėlių kariuomenei. T. Kosciuskos vaidmuo Amerikos nepriklausomybės kare turėjo lemiamą reikšmę amerikiečių pergalei⁷⁹.

Paminklai Tado Kosciuskos veikai įamžinti Klintono forte (Vest Pointas, Niujorko valstija, Jungtinės Amerikos Valstijos)

---

⁷⁸ *Lietuvių enciklopedija*, t. IX, p. 323–324; *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. VIII, 2005, p. 580.

⁷⁹ Pula T., *The purest son of liberty*, New York, 1999, p. 11; Kaufman J., Kaufman H., *Fortress America*, Cambridge, USA, 2004, p. 117–118.

IŠVADOS

Liunevilio kadetų mokyklos įkūrėjas Stanislovas Leščinskis siekė, kad joje parengti absolventai galėtų sėkmingai tarnauti Lotaringijai arba Abiejų Tautų Respublikai. Lotaringijos ir Baro kadetai, sudarantys absolventų daugumą, įsiliejo į Prancūzijos kariuomenę. Taip mokykla padėjo Lotaringijai ir Prancūzijai suartėti ir prijungti grafystę prie karalystės.

Taigi mokyklos nauda Prancūzijai buvo akivaizdi, tačiau jos veiklos poveikis Abiejų Tautos Respublikai vertas diskusijos. Žinoma, kad mokykloje mokėsi ir kadetai iš šeimų, kurios rėmė karalių Stanislovą, ir jaunuoliai iš įtakingų šeimų, kurios 1733–1734 m. rėmė Stanislovo oponentą Augustą III. Tikėtina, kad mokykla bent šiek tiek padėjo abiem pusėms suartėti. Visgi Liunevilio kadetų mokykloje mokėsi kur kas mažiau Abiejų Tautų Respublikos jaunuolių nei atitinkamoje Varšuvos mokykloje, taigi ir Liunevilio absolventų įtaka Respublikos politiniam ir ekonominiam gyvenimui, jo raidai buvo gana menka.

Skirtingai nuo Liunevilio, Stanislovo Augusto Varšuvoje įsteigta Kadetų mokykla išaugino naują kompetentingų lenkų ir lietuvių karininkų kartą ir taip prisidėjo prie geresnių kariuomenės vadų ir būsimų Respublikos atgimimo veikėjų rengimo. Tiek Edukacinė komisija, tiek Gegužės trečiosios konstitucija, tiek Varšuvos kadetų mokykla rodė šalies nepriklausomos raidos siekius ir jos potencialą persitvarkyti. Abiejų Tautų Respublikos jaunuoliai galėjo įgyti tinkamą karinį išsilavinimą ir prancūzų karininkų, kurie ne tik nuoširdžiai dirbo Varšuvos kadetų mokykloje, bet ir tikėjo šios šalies ateitimi, dėka.

Įteikta 2013 m. rugsėjo 3 d.

L'INFLUENCE DE L'ENSEIGNEMENT DES CADRES MILITAIRES FRANÇAIS DES ECOLES MILITAIRES DE LUNEVILLE ET DE VARSOVIE SUR LES JEUNES NOBLES DU GRAND-DUCHE DE LITHUANIE

Arnaud PARENT

Université Mykolas Romeris

Depuis le XVIème siècle, en Pologne-Lituanie, se faisait sentir la nécessité de la création d'une école militaire, mais c'est au XVIIIème siècle, en 1737, à Lunéville (dans le duché de Lorraine), à l'initiative de Stanislas Leszczyński, que fut fondée une école militaire destinée aux jeunes nobles des duchés de Lorraine et de Bar ainsi qu'à ceux de Pologne-Lituanie. A la mort de Stanislas, en 1766, la Lorraine fut incorporée au royaume de France et l'école fermée. Au même moment à Varsovie s'ouvrait une école militaire fondée par le souverain de Pologne-Lituanie Stanislas-Auguste.

L'école militaire de Lunéville contribua au rapprochement de la Lorraine avec la France. On peut également supposer que l'école, par ses diplômés, a aidé à réconcilier les familles qui en 1733-1734 avaient soutenu Stanislas Leszczyński dans son accession au trône avec celles qui avaient soutenu son concurrent Auguste III. Par ailleurs, des officiers polonais et lituaniens issus de l'école ont servi dans l'armée française et quelques autres en Pologne-Lituanie sont devenus généraux ou ont occupé des postes importants au sein de l'Etat.

Cependant les diplômés de l'école militaire de Varsovie se sont illustrés en Pologne-Lituanie sur les plans militaire et politique d'une façon autrement plus significative. En effet l'école a non seulement formé de talentueux officiers, mais aussi une nouvelle génération d'artisans du redressement et du renouveau du pays. Les officiers issus de cette école témoignèrent de la capacité de la nation à se réformer et à suivre sa propre destinée.

Dans les écoles militaires de Lunéville et de Varsovie exerçaient des cadres issus de différents pays. Parmi eux figurait un nombre non négligeable de Français qui, en partageant leurs connaissances et leur expérience, offrirent aux jeunes nobles polonais et lituaniens une formation militaire de qualité.

Le présent article a pour objet de présenter ces écoles, d'étudier leur rôle dans la formation des officiers lituaniens, ainsi que l'influence que leurs diplômés eurent en Pologne-Lituanie sur les plans militaire et politique.

Dans cet article, outre les ouvrages imprimés, ont été utilisés des documents provenant de fonds d'archives. Ainsi, pour l'école de Lunéville, les archives du Service historique de l'armée de terre (S.H.A.T). Pour l'école militaire de Varsovie, les archives de la bibliothèque Czartoryski, à Cracovie (Biblioteka Książąt Czartoryskich) et les archives historiques, à Varsovie (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie).

INFLUENCE OF FRENCH WARFARE ON NOBLEMEN (IN LITHUANIAN: BAJORAI) OF THE GRAND DUCHY OF LITHUANIA AT LUNÉVILLE AND WARSAW CADET SCHOOLS

Arnaud PARENT

Mykolas Romeris University

From the sixteenth century the establishment of a cadet school was discussed in the Polish-Lithuanian Republic. The Cadet-Noblemen School intended for the noblemen of the Duchy of Bar and Lorraine, and of the Republic was established at the initiative of King Stanislaw (Stanislaw, Stanislaus) Leszczyński, in 1737 in Lunéville, in the Duchy of Lorraine (Duché de Lorraine). When Stanislaw died in 1766 and Lorraine joined the Kingdom of France, the school was closed. The Warsaw Cadet School of Stanislaw Augustus, the King of the Republic, was then opened in Warsaw.

The Lunéville Cadet School served the convergence of Lorraine and the Kingdom of France. It may also be assumed that the school, thanks to its graduates, helped to unite the families which supported Stanislaw Leszczyński with the families who supported Augustus III, the opponent of Stanislaw in 1733–1734. Furthermore, we know that the Polish and Lithuanian graduates joined to serve in the French army, and some of them became generals or held other senior positions in the Polish-Lithuanian Republic.

The graduates of the Warsaw Cadet School made a bigger contribution

to the warfare of the Republic and its political life. It should be noted that the Cadet School established by Stanislaw Augustus nurtured not only a new generation of competent Polish and Lithuanian officers, but also the leaders of the reconstruction and revival of the Republic. Warsaw cadet graduates were evidence of the country's independent development and its potential to restructure.

Teachers of different nationalities taught in the Lunéville and Warsaw schools where the Lithuanian noblemen studied. Among them were a number of French officers who shared their knowledge and experience providing valuable military education for young people of the Republic.

This article examines the impact these schools had on the Lithuanian officers trained there, and the significance of the activities of cadet schools for the entire country, in the military and political sense.

In addition to various publications published, data about the Lunéville school found in the French military archives (*Service historique de l'armée de terre – SHAT*, in the city of Vincennes) was also used in the article. The information about the Warsaw Cadet School was found in the *Czartoryski Library in Krakow (Biblioteka Książąt Czartoryskich)* and the *State Historical Fund in Warsaw (Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie)*.